

Maciej Błotnicki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-1946-2606

maciej.blotnicki@umcs.pl

Oszustwo asekuracyjne w ujęciu prawnoporównawczym. Część pierwsza

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł zawiera krytyczną analizę oszustwa ubezpieczeniowego przy wykorzystaniu ujęcia komparatystycznego. W ocenie autora nie ulega wątpliwości, że polskie rozwiązanie wymaga zmian. Różny może być jednak ich zakres. Pomocna w formułowaniu wniosków *de lege lata* oraz postulatów *de lege ferenda* może być optyka na ten typ czynu zabronionego w obcych porządkach prawnych. W związku z powyższym w części pierwszej skupiono się na analizie dogmatycznej przestępstwa z art. 298 § 1 Kodeksu karnego oraz na jego odpowiednikach w subsydiarnym modelu w Niemczech, Austrii i Finlandii. Szczegółowy wywód poprzedza proces modelowania odpowiedzialności za realizację oszustwa asekuracyjnego, uwzględniający specyfikę przestępczości gospodarczej oraz różnorodne podejścia ustawodawców europejskich. W podsumowaniu pokuszono się o sformułowanie wstępnych wniosków, wynikających z przeprowadzonych analiz. W tym miejscu należy podkreślić, że finalne konkluzje zostaną zamieszczone w drugiej części opracowania, po uwzględnieniu rozważań dotyczących modelu samoistnego.

Słowa kluczowe: oszustwo asekuracyjne; modelowanie odpowiedzialności; ujęcie prawnoporównawcze; przestępczość gospodarcza; ustawodawcy europejscy

WPROWADZENIE

Nie powinna budzić zastrzeżeń konstatacja, że podatność na przestępne nadużywanie mechanizmów funkcjonujących w działalności gospodarczej jest zróżnicowana i wynika z wielu czynników. Należy zasygnalizować takie jak: charakter działalności, złożoność stosunków prawnych w nich zachodzących, stopień rozwoju gospodarczego, miejsce działania sprawy. Dotyczy to w szczególności branży ubezpieczeniowej *sensu largo*, gdzie zakres uprawnień i obowiązków stron umowy ujęto w szeregu aktów normatywnych¹.

Należy stwierdzić, że dla ochrony rynku ubezpieczeniowego niezbędne jest istnienie systemu środków prawnych. Z uwagi na subsydiarność prawa karnego winien on mieć przede wszystkim charakter cywilnoprawny lub administracyjnoprawny. Do tego wniosku prowadzą problemy w typizacji czynów na gruncie prawa karnego gospodarczego² wynikające z trudnej do uchwycenia granicy między legalną aktywnością w obrocie prawnym a zachowaniami, których stopień karygodności uzasadnia reakcję karną³. Zastosowania norm prawno Karnych

¹ J. Skorupka, *Uwagi porównawcze na temat cywilnej i karnej ochrony praw majątkowych ubezpieczycieli*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2, s. 41.

² Jak wskazuje L. Gardocki, sposobem wyjścia z impasu, jakim jest uczynienie zadość regule dostatecznej określoności typu, jest zastosowanie tzw. kryminalizacji uproszczonej. Autor trafnie podnosi, że prowadzi to częstokroć do rozszerzenia zakresu penalizacji na przedpole czynu zabronionego oraz do kreowania typów z narażenia na abstrakcyjne niebezpieczeństwo, które nie są racjonalnie uzasadnione. Zob. L. Gardocki, *Zagadnienia kryminalizacji*, Warszawa 19, s. 65 i n.; idem, *Typizacja uproszczona*, „Studia Iuridica” 1982, vol. 10, s. 73. Trudności w dowodzeniu czynów z zakresu prawa karnego gospodarczego nie mogą stanowić argumentu dla odstępstw od zasad i funkcji prawa karnego na etapie stanowienia prawa. Zob. W. Zalewski, *Contrology and Criminal Law: Genesis, Current State, Perspectives*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(2), s. 382–383.

³ G. Wiciński, *Oszustwa ubezpieczeniowe*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 7–8, s. 34.

nie sposób jednak zupełnie wykluczyć. Istotne jest dostrzeżenie ścisłego związku pomiędzy typizacją i interpretacją zakazu a ustaleniem treści norm innych gałęzi prawa.

W części pierwszej artykułu przedmiot opracowania stanowi dogmatyczna analiza przestępstwa z art. 298 § 1 Kodeksu karnego⁴ i jego odpowiedników w kodeksach karnych (k.k.) państw modelu subsydiarnego. Interpretację typu poprzedzono wskazaniem ogólnych modeli odpowiedzialności za tzw. oszustwo asekuracyjne⁵. Pozwoli to – w drugiej części tekstu – na dokonanie przeglądu porządków prawnych państw modelu samoistnego oraz na ocenę polskiego rozwiązania, sformułowaną w postaci wniosków *de lege lata*, a także na sprecyzowanie sugestii jej modyfikacji, stanowiących postulaty *de lege ferenda*.

CZĘŚĆ BADAWCZA

1. Modele odpowiedzialności karnej za tzw. oszustwo asekuracyjne

Podejście ustawodawców europejskich do penalizacji czynów, które narażają interesy uczestników rynku ubezpieczeniowego na niebezpieczeństwo, jest warte refleksji⁶. Zróżnicowanie ujęć uzasadnione jest brakiem równorzędności podmiotów stosunku cywilnoprawnego, mimo niespotykane dużego poziomu zaufania, jakim darzą się strony⁷. Nie może przeto dziwić brak jednolitości co do przyczyn i środków służących kryminalizacji zachowań prowadzących do wypłaty nienależnych świadczeń z tytułu umowy ubezpieczenia. Można wyróżnić dwa modelowe ujęcia odpowiedzialności karnej. Koncentrują się one wokół zapatrywania na penalizację zachowań ingerujących w funkcjonowanie rynku ubezpieczeniowego. Należy też wspomnieć o dwóch dodatkowych czynnikach charakteryzujących omawiane przestępstwo. Pierwszy odnosi się do opisu typu czynu zabronionego, a drugi dotyczy specyfiki dobra prawnego podlegającego ochronie. Ich analiza pozwoli przedstawić poszczególne typy uznawane za tzw. oszustwo asekuracyjne.

Najpierw należy powiedzieć o modelu, w którym stosunki z umowy ubezpieczenia są składową przedmiotu ochrony. W tym ujęciu na etapie typizacji nie dochodzi do wyodrębnienia stosunku ubezpieczeniowego spośród innych stosunków zobowiązaniowych. Nie wyróżnia się zatem czynu chroniącego wyłącznie wspomnianą wartość. Poprzestaje się na ogólnej konstrukcji oszustwa, uznając, że stanowi to najlepsze dostępne rozwiązanie. Nie sposób nie dostrzec jego atutów, do których należy przejrzystość normatywna oraz zapobieganie rozbieżnościom interpretacyjnym wynikającym z kolizji norm. Model ten sprawdził się w Bośni

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1444 ze zm.).

⁵ Odnośnie do problemów z prawidłową nazwą badanego typu zob. Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (art. 298 Kodeksu Karnego) – uwagi zasadnicze*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, nr 63, s. 79–81; R. Zawłocki, *Oszustwo gospodarcze. Analiza przepisów art. 297 i 298 KK*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 3, s. 1–2.

⁶ Warto w tym miejscu dokonać pewnego zastrzeżenia. Mówiąc o europejskich ustawodawcach, zastosowano swoisty skrót myślowy. Posłużenie się nim wskazuje na kraje Europy kontynentalnej prawa stanowionego. Oznacza to, że poza przedmiotem analiz znajdują się te porządki prawne Starego Kontynentu, gdzie zastosowanie znajduje *common law*. Jest to uzasadnione względami celowości i pewnej pragmatyki. W ocenie autora prawnoporównawcze rozważania mają najgłębszy sens, gdy zestawiane ze sobą są przynajmniej zbliżone kulturowo porządki prawne. Analiza porządków prawnych państw Europy pozwoliła rozpocząć proces modelowania, o efektach którego będzie mowa w dalszej części pracy.

⁷ J. Skorupka, *Uwagi porównawcze...*, s. 46.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

i Hercegowinie, Francji, Hiszpanii, Islandii, Litwie, Mołdawii, Rosji, Szwajcarii, Turcji, Węgrzech czy Czarnogórze⁸. Drugi model dotyczy sytuacji, gdy ustawodawca, motywowany specyfiką kontraktu cywilnoprawnego, konkluduje, że prawidłowość stosunku ubezpieczenia wymaga szczególnej ochrony. Następuje to przez wyodrębnienie typu czynu zabronionego zorientowanego wyłącznie na zabezpieczenie wspomnianego dobra prawnego.

Różne są podejścia do charakteru omawianego przestępstwa w odniesieniu do klasycznego oszustwa. W tym modelu można wyróżnić dwa rozbieżne ujęcia. W pierwszym z nich kryminalizacja zachowań uczestników rynku ubezpieczeniowego prowadzi do kreacji samoistnego typu przestępstwa. Należy przyjmować, że oszustwo asekuracyjne stanowi autonomiczny typ przestępstwa, natomiast regulujący je przepis ma charakter ogólnodopełniający w stosunku do klasycznego oszustwa⁹. Brak tu relacji polegającej na posiłkowości. Wspomniane ujęcie występuje w Bułgarii, Chorwacji, Czechach, Estonii, Holandii, Kosowie, Łotwie, Macedonii Północnej, Malcie, Norwegii, Polsce, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Szwecji. Drugi z submodeli polega na tym, że typ oszustwa asekuracyjnego ma charakter pomocniczy wobec klasycznego oszustwa. Znajduje on zastosowanie wtedy, gdy pierwotny przepis nie może być zaaplikowany. Prowadzi to do konkluzji o obowiązywaniu ustawowej subsydiarności. Wariant ten stanowi charakterystyczną konstrukcję dla Austrii, Finlandii i Niemiec.

W ramach modeli można wyróżnić dwa odmienne spojrzenia na sposób opisu czynu zabronionego. Pierwsze – syntetyczne – polega na tym, że poszukuje się ogólnej formuły czynności sprawczej oraz okoliczności modalnych, których wystąpienie ma prowadzić do narażenia dóbr prawnych na niebezpieczeństwo. Założenie to pozwala na szerokie stosowanie przepisu z uwagi na pojemny zakres treściowy znamienia czasownikowego. Takie ujęcie występuje w Austrii, Bułgarii, Chorwacji, Estonii, Finlandii, Kosowie, Łotwie, Macedonii Północnej, Niemczech i Polsce. Jego przeciwieństwem jest odmiana kazuistyczna, gdzie próbuje się dokonać zupełnego wyliczenia sposobów popełnienia czynu. Prowadzi to do zbędnej obszerności opisu znamion oraz do mnożenia typów zmodyfikowanych oszustwa. Ujęcie to można odnaleźć w Albanii, Czechach, Holandii, Malcie, Norwegii, Rumuni, Serbii, Słowacji i Słowenii.

Wśród przedstawionych modeli występuje zróżnicowanie co do zakresu stosunków prawnych podlegających ochronie. Ma to znaczenie z punktu widzenia zarówno zapatrywań ustawodawcy na prawo represyjne jako *ultima ratio*, jak i wachlarza wartości, których zabezpieczenie wymaga sankcji karnej. Można wyróżnić takie porządki prawne, w których chroni się wyłącznie majątkowe interesy stron umowy ubezpieczenia (Bułgaria, Czechy, Estonia, Finlandia, Łotwa, Malta, Holandia, Niemcy, Norwegia, Polska, Serbia, Słowacja) a także takie, w których indywidualny przedmiot ochrony stanowią majątkowe i osobiste interesy ubezpieczonych (Albania, Austria, Chorwacja, Kosowo, Macedonia Północna, Rumunia, Słowenia, Szwecja).

⁸ Dla zachowania pożądanej precyzji warto odnotować, że w art. 230 k.k. Czarnogóry uregulowano także typ polegający na wywołaniu albo upozorowaniu choroby lub niezdolności do pracy, uprawniający do podlegania ubezpieczeniu społecznemu. Czyn ten zabroniono pod groźbą grzywny albo kary pozbawienia wolności w wymiarze do roku. Nie jest to jednak „klasyczne” oszustwo asekuracyjne, które można zestawiać zarówno z rodzimym rozwiązaniem opisanym w dyspozycji art. 298 § 1 k.k., jak i z jego odpowiednikami w poszczególnych państwach wyróżnionych modeli.

⁹ W. Wolter, *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973, s. 323–333.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Mimo rozbieżnych koncepcji zaskakuje zasadnicza zgodność co do ulokowania typu w strukturze poszczególnych ustaw karnych. Oszustwo ubezpieczeniowe zaliczane jest wprost (Albania, Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Kosowo, Łotwa, Macedonia Północna, Malta, Rumunia, Serbia, Słowacja, Słowenia) bądź pośrednio (Finlandia, Holandia, Niemcy, Norwegia, Szwecja) do przestępstw przeciwko mieniu. Pośredni związek wynika najczęściej z wydzielenia odrębnej jednostki redakcyjnej w ramach ustawy karnej regulującej wyłącznie zagadnienie oszustwa. Warto zasygnalizowania jest fakt, że tendencji tej nie uległ polski ustawodawca, który zagadnienie oszustwa ubezpieczeniowego konsekwentnie wiąże z prawidłowym funkcjonowaniem obrotu gospodarczego. Pierwotnie oszustwo asekuracyjne uregulowano w art. 4 ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego¹⁰. W obowiązującym Kodeksie karnym¹¹ typ ten ulokowano w rozdziale XXXVI „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym”¹².

2. Oszustwo ubezpieczeniowe – analiza dogmatyczna i normatywna

Po przedstawieniu ogólnych założeń modelowania odpowiedzialności karnej za realizację oszustwa asekuracyjnego można przystąpić do analizy czynów zabronionych z poszczególnych porządków prawnych. Najpierw omówiono model, w którym analizowane przestępstwo stosuje się posiłkowo, tj. gdy w ramach prawnokarnego wartościowania nie znajdzie zastosowania oszustwo w typie podstawowym. Następnie analizie poddano schemat, w którym oszustwo asekuracyjne cechuje się autonomizacją. Dla zachowania przejrzystości wywód poprzedzono analizą przestępstwa z art. 298 § 1 polskiego k.k., co pozwoli na weryfikację funkcjonowania rodzimej regulacji na tle innych porządków prawnych.

2.1. Szczególny rodzaj oszustwa z art. 298 § 1 polskiego k.k.

Omawiając polską regulację w kontekście prawnoporównawczym, należy wskazać na jej rodzajowy i indywidualny przedmiot ochrony. Za rodzajowe dobro prawne art. 298 § 1 k.k. uznaje się ponadindywidualne interesy społeczne związane z utrzymaniem funkcjonalnej

¹⁰ Dz.U. 1994, nr 126, poz. 615.

¹¹ Typizacja oszustwa ubezpieczeniowego nie stanowi w polskiej doktrynie normatywnego *novum*. W czasie prac Komisji Kodyfikacyjnej RP po odzyskaniu niepodległości oraz w trakcie przygotowywania kodyfikacji karnej z 1969 r. rozważano wyodrębnienie tego typu obok zasadniczego typu oszustwa. Zaniechano tego kroku, w obu przypadkach uzasadniając to wolą uniknięcia zbytej kazuistyki ustawy. Skonstatowano, że typ klasycznego oszustwa jest na tyle pojemny zakresowo, iż może posłużyć do kryminalizacji zachowań podważających zaufanie uczestników rynku ubezpieczeniowego. Zob. P. Kardas, [w:] K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995, s. 70–71.

¹² Na skutek wejścia w życie art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 15 marca 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz ustawy – Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 870) zmieniono intytulację rozdziału XXXVI k.k. Do 25 maja 2019 r. rozdział ten dotyczył wyłącznie obrotu gospodarczego. W efekcie wprowadzonej zmiany jego zakresem objęto również ochronę interesów majątkowych w obrocie cywilnoprawnym. Nowelizację należy ocenić negatywnie, może bowiem prowadzić do zatarcia granicy pomiędzy rodzajowym a indywidualnym przedmiotem ochrony przestępstw z rozdziału XXXVI i w konsekwencji do wypaczenia rezultatów wykładni zorientowanej na dobro podlegające ochronie.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

i socjalnej sprawności instytucji ubezpieczeniowych¹³. Wywodzone jest to z potrzeby zabezpieczenia zasad uczciwości i rzetelności w obrocie gospodarczym¹⁴ w kontekście instytucji ubezpieczenia¹⁵ i działalności ubezpieczeniowej¹⁶. Indywidualny przedmiot ochrony stanowią majątkowe interesy zarówno zakładów ubezpieczeń¹⁷, jak i ubezpieczonych, zagrożone wypłatą nienależnego świadczenia¹⁸. Prowadzi to do konstatacji, że analizowany typ jest czynem z narażenia na abstrakcyjne niebezpieczeństwo. Dla jego dokonania nie jest wymagane uzyskanie odszkodowania przez sprawcę¹⁹.

Realizacja oszustwa asekuracyjnego jest możliwa wyłącznie po skutecznym zawarciu umowy z art. 805 § 1 Kodeksu cywilnego²⁰ lub art. 292 § 1 Kodeksu morskiego²¹. Ma to miejsce po złożeniu oferty przez ubezpieczającego i jej przyjęciu przez zakład ubezpieczeń. Poprzestanie w ramach analizy tylko na tej okoliczności byłoby niewystarczające. Istotne jest bowiem ustalenie, że zrealizowano czynność sprawczą w momencie, w którym zaktualizowała się zarówno ochrona ubezpieczeniowa, jak i obowiązek świadczenia zakładu ubezpieczeń. O ile strony kontraktu nie postanowiły inaczej, dzieje się to z dniem następującym po dniu zawarcia umowy, nie wcześniej niż od dnia następującego po dniu zapłacenia składki lub jej raty (art. 814 § 1 k.c.). Oznacza to, że osoba, która popełniła czyn przed powyższą cezurą czasową, może ponieść odpowiedzialność karną jedynie za usiłowanie nieudolne typu z art. 298 § 1 k.k. – brakuje przedmiotu nadającego się do popełnienia na nim czynu zabronionego. Zachowanie podjęte wobec przedmiotu nieobjętego ochroną ubezpieczeniową nie może doprowadzić do wywołania skutku w postaci spowodowania zdarzenia rodzącego obowiązek świadczenia zakładu ubezpieczeń. Powyższa analiza prowadzi także do wniosku, że omawiany typ nie obejmuje kryminalizacją czynności polegających na zawarciu antydatowanej umowy ubezpieczenia²².

Tytułowe przestępstwo ma jedną postać znamienia czynnościowego, tj. spowodowanie zdarzenia stanowiącego podstawę do wypłaty odszkodowania. Jego poprawna interpretacja istnieje przy powiązaniu z wymaganą przez ustawę zmianą w świecie zewnętrznym w postaci „zdarzenia”. *Prima facie* można by rzec, że powodowanie to wywołanie jakiegokolwiek łańcucha kauzalnego, którego rezultat stanowi efekt w postaci zdarzenia określonego w umowie ubezpieczenia²³. Stanowiłoby to jednak zbyt szeroką wykładnię. Rację ma J. Giezek, który

¹³ O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w projekcie kodeksu karnego i noweli do obowiązującego kodeksu karnego*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 10, s. 76; *Prawo karne gospodarcze*, red. O. Górniok, Warszawa 2003, s. 34 i n.

¹⁴ R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, t. 2, Warszawa 2013, s. 764; wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2008 r., III KK 473/07, „Prokuratura i Prawo” 2008 (wkładka), nr 10, s. 13.

¹⁵ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 340 i n.

¹⁶ J. Skorupka, *Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu*, Warszawa 2007, s. 114.

¹⁷ J. Potulski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2018, s. 1778.

¹⁸ J. Giezek, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014, s. 1205.

¹⁹ Z. Niezgodą, *Niektóre aspekty prawnokarnej ochrony ubezpieczycieli (instytucji ubezpieczeniowych) na gruncie unormowań art. 286 i 298 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 4, s. 134.

²⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964, nr 16, poz. 93), dalej: k.c.

²¹ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. 2001, nr 138, poz. 1545).

²² M. Filipowska, *Znamiona przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego w polskim prawie karnym*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2013, vol. 1(14), s. 45.

²³ Tak m.in. I. Sepiolo-Jankowska, *Prawnokarna odpowiedzialność za bezprawne uzyskanie nienależnego odszkodowania od zakładu ubezpieczeń na podstawie art. 298 KK*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 7, s. 370; A. Pyka, *Oszustwo asekuracyjne*, „Monitor Prawniczy” 1999, nr 9, s. 2.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

twierdzi, że dla zawężenia czysto kauzalnego ujęcia konieczne jest odwołanie do reguł obiektywnego przypisania i powiązania normatywnego²⁴, wtedy bowiem można ponad wszelką wątpliwość ustalić sprawstwo przestępstwa. Pewne wątpliwości budzi kwestia ustalania strony przedmiotowej oszustwa asekuracyjnego polegającego na upozorowaniu zdarzenia, a nie na jego rzeczywistym wywołaniu. Uzasadnia się to rzekomo rozległymi ramami czynności sprawczej. Dominuje założenie, że nie można zachowania polegającego na pozorowaniu zdarzenia utożsamiać z jego spowodowaniem²⁵. Nie przekonuje stanowisko O. Górniok, zdaniem której penalizacja jedynie rzeczywiście spowodowanych zdarzeń stanowiących podstawę do wypłaty odszkodowania prowadziłaby do niespójności systemu prawa. Trudno w tej ocenie doszukać się racjonalności ustawodawcy w pozostawieniu bez prawnokarnej reakcji pozorowania wystąpienia takich zdarzeń. Autorka uzasadniała swoje stanowisko także tym, że oba stany zmierzają do realizacji tego samego celu²⁶. Oceniając negatywnie powyższy pogląd, należy dostrzec, że stanowi on rezultat położenia nacisku na metodę celowościowo-funkcjonalną interpretacji znamienia czasownikowego oraz wykładnię zorientowaną na przedmiot ochrony. Nie może to jednak prowadzić do przełamania jednoznacznych wyników wykładni semantycznej strony przedmiotowej przestępstwa. Nie przemawiają za takim odstępstwem uzasadnione względy, czym innym jest bowiem powodowanie określonego stanu rzeczy od jego pozorowania. Trafnie podnosi się również, że odmienna interpretacja prowadzi w konsekwencji do wykładni *contra legem*²⁷.

W polskim piśmiennictwie kontrowersje wzbudza zagadnienie skutku. Stanowi ono reperkusje systemowych odrębności między treścią przepisu prawa karnego a regulacjami prawa prywatnego, w szczególności zaś dyspozycją art. 805 § 1 k.c. Ten ostatni posługuje się terminem „wypadek”. Niezasadne byłoby więc utożsamianie określenia „zdarzenie” z pojęciem „wypadek”, ponieważ nie stanowią one swoich odpowiedników. Ustawodawca, mając tego świadomość, celowo dokonał dystynkcji na gruncie prawa karnego. Uzasadnione było to wolą uniknięcia cywilnoprawnych konotacji terminu „wypadek”, które miałyby wpływ na wynik interpretacyjny oszustwa ubezpieczeniowego²⁸. Dla oczyszczenia przedpoła rozważań

²⁴ J. Giezek, *op. cit.*, s. 1206. W podobnym tonie wypowiada się P. Kardas. Zob. P. Kardas, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Zoll, t. 3, Warszawa 2016, s. 663.

²⁵ Tak m.in. M. Gałązka, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018, s. 1395; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1998, s. 522; M. Bojarski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, s. 1593; R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998, s. 521; P. Kardas, [w:] *Kodeks karny...*, s. 663–664; G. Wiciński, *op. cit.*, s. 36–38. Odmiennie R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, t. 2, Warszawa 2010, s. 1402; idem, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, s. 766; J. Skorupka, *Wybrane zagadnienia konstrukcji typów szczególnych oszustwa*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 14, s. 7; idem, *Uwagi porównawcze...*, s. 54; Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 85.

²⁶ O. Górniok, *Przestępstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 40. W sukurs tej tezie zdaje się zmierzać J. Giezek (*op. cit.*, s. 1207–1208), twierdząc: „W istocie nie ma więc znaczenia, czy zdarzenie, o jakim mowa w art. 298, to sytuacja świadomie wywołana czy jedynie upozorowana. [...] Chcąc zilustrować tę kwestię przykładem, można by zadać pytanie, czy dałoby się wskazać jakościową z punktu widzenia ubezpieczyciela różnicę między sytuacją, w której dwaj kierowcy umawiają się co do tego, że w zaplanowanych z góry okolicznościach doprowadzą do zderzenia ich pojazdów, a sytuacją polegającą na »wykorzystaniu« wcześniejszych uszkodzeń dla upozorowania takiej kolizji. W obu przypadkach mamy przecież do czynienia z wykreowanymi zdarzeniami, które stanowiąc mają podstawę wypłaty odszkodowania (choć żadne z nich nie jest wypadkiem)”.

²⁷ P. Kardas, [w:] *Kodeks karny...*, s. 664.

²⁸ J. Skorupka, *Uwagi porównawcze...*, s. 52.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

należy podnieść, że wypadkiem ubezpieczeniowym jest stan opisany w umowie, z którym wiąże się obowiązek świadczenia należnego odszkodowania. Ponadto wypadek to zdarzenie przyszłe, niepewne i cechujące się losowością²⁹. Z kolei zdarzenie, o którym mowa w art. 298 § 1 k.k., to ontycznie tożsamy stan z przewidzianym przez umowę ubezpieczenia, z tą różnicą, że pozbawiony jest elementu losowości³⁰. W związku z powyższym nie stanowi realizacji znamion oszustwa asekuracyjnego sytuacja, gdy po zaistniałym wypadku ubezpieczeniowym sprawca umyślnie zawyży wysokość szkody³¹. W ramach prawnokarnego wartościowania zachowanie to stanowi usiłowanie klasycznego oszustwa z uwagi na fakt, że występuje wprowadzenie w błąd zakładu ubezpieczeń co do wysokości wierzytelności przysługującej ubezpieczającemu i bezpośrednie zmierzanie do doprowadzenia tego podmiotu do niekorzystnego rozporządzenia mieniem.

Należy zaznaczyć, że spowodowanie zdarzenia aktualizującego obowiązek świadczenia nie rodzi *per se* odpowiedzialności karnej na podstawie art. 298 § 1 k.k. Trzeba doprecyzować zakres treściowy znamienia „umowa ubezpieczenia”, ponieważ nie każdy jej rodzaj stanowi podstawę wypłaty odszkodowania. Interpretując oszustwo ubezpieczeniowe w kontekście art. 805 § 2 pkt 1 k.c., należy skonstatować, że dla przypisania odpowiedzialności karnej relewantne są wyłącznie ubezpieczenia o charakterze majątkowym³². Tylko one przewidują zapłatę odszkodowania³³. Odmiennie kształtuje się sytuacja w przypadku ubezpieczeń osobowych, gdzie świadczenie polega na zapłacie umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia³⁴. Powyższa analiza pozwala wysnuć wniosek o braku odpowiedzialności za omawiany typ w razie wywołania zdarzenia aktualizującego obowiązek świadczenia w ramach umów ubezpieczenia osobowego³⁵. Konkluzja ta dotyczy również sytuacji rodzących odpowiedzialność Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego lub reasekuranta.

Oszustwo ubezpieczeniowe jest typem ogólnosprawczym. Nie przewidziano w treści przepisu cech indywidualizujących sprawcę, w szczególności zaś tego, czy winien on być

²⁹ R. Zawłocki, *Oszustwo gospodarcze...*, s. 8. Ł. Pohl (*Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 84–85) i G. Wiciński (*op. cit.*, s. 27) wskazują dodatkowo, że wypadek ubezpieczeniowy to zdarzenie, które nastąpiło niezależnie lub wbrew woli ubezpieczającego. Trudno jednak w powyższym wyróżnieniu doszukać się elementów, które nie były dotychczas podnoszone. Należy jednak stwierdzić, że wskazane cechy pokrywają się z legalną definicją zdarzenia losowego określonego w art. 3 ust. 1 pkt 57 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. 2015, poz. 1844).

³⁰ Dalej idący wniosek formułują M. Filipowska i J. Skorupka, zdaniem których na zakres treściowy terminu „zdarzenie stanowiące podstawę do wypłaty odszkodowania” składa się nie tylko zdarzenie przewidziane przez umowę ubezpieczenia, lecz także każde inne zdarzenie, które jest podstawą do wypłaty odszkodowania. Zob. M. Filipowska, *W sprawie przestępstwa oszustwa gospodarczego z art. 298 k.k.*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, nr 22, s. 33; J. Skorupka, *Uwagi porównawcze...*, s. 53.

³¹ Odmiennie J. Skorupka, *Uwagi porównawcze...*, s. 53–54; M. Filipowska, *W sprawie przestępstwa oszustwa...*, s. 33; eadem, *Znamiona przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 49.

³² Wyrok SA w Gdańsku z dnia 21 marca 2002 r., II AKa 523/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 10, poz. 114.

³³ B. Sałata, *Przestępczość ubezpieczeniowa w praktyce prokuratorskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 132; Z. Niezgoda, *op. cit.*, s. 134.

³⁴ Należy zaznaczyć, że świadczenie z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego może w pewnych przypadkach mieć częściowo charakter odszkodowawczy. Zob. P. Kardas, [w:] *Kodeks karny...*, s. 669.

³⁵ Nie oznacza to braku postulatów co do wyeliminowania wspomnianej niespójności systemowej w zakresie niezapewnienia adekwatnej ochrony ogółowi stosunków opartych na umowie ubezpieczenia. Zob. A. Madej, *Oszustwo ubezpieczeniowe w kontekście oszustwa klasycznego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 6, s. 109–110; R. Zakrzewski, *Ochrona obrotu gospodarczego w nowym kodeksie karnym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1997, nr 11, s. 4; Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 83.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

stroną umowy ubezpieczenia. Podmiotem przestępstwa może być zatem zarówno ubezpieczający, ubezpieczony lub uposażony, jak i podmiot niezwiązany z zakładem ubezpieczeń stosownym kontraktem. Wspomnianą argumentację umacnia powiązanie treści art. 298 § 1 k.k. z definicją legalną korzyści majątkowej lub osobistej z art. 115 § 4 k.k. Zastosowanie wykładni systemowej pozwala twierdzić, że sprawcą może być nie tylko ten, kto dąży do wypłaty nienależnego odszkodowania dla siebie. Podmiotem przestępstwa będzie również ten, kto działa z motywacją, aby kto inny stał się beneficjentem świadczenia ubezpieczeniowego³⁶. W kontekście znamienia podmiotu przestępstwa należy stwierdzić, że art. 308 k.k. nie znajduje tu zastosowania, brak bowiem przesłanek aktualizujących dopuszczalność klauzuli odpowiedzialności zastępczej³⁷.

Z punktu widzenia strony podmiotowej oszustwo asekuracyjne znamienne jest zamiarem bezpośrednim kierunkowym. Uzasadnione jest to tym, że sprawca ma spowodować określone w umowie ubezpieczenia zdarzenie celem uzyskania odszkodowania. Na przestępny cel przyświecający sprawcy składa się nie tylko wola otrzymania świadczenia ubezpieczeniowego, lecz również świadomość możliwości jego bezprawnego zdobycia³⁸. Co istotne, strona podmiotowa musi się ukształtować przed realizacją czynności sprawczej. Nie zachodzi czyn z art. 298 § 1 k.k., gdy co prawda zostanie wywołane zdarzenie stanowiące podstawę do wypłaty odszkodowania, lecz zamiar jego uzyskania sprawca powźmie po zakończeniu czynu zabronionego.

Analizę zbiegu przepisów i przestępstw ograniczono do wypadku wyczerpania tym samym zachowaniem znamion czynu z art. 298 § 1 k.k. oraz z art. 286 § 1 k.k. Budzi to bowiem wątpliwości w doktrynie prawa. Z uwagi na występującą wielość czynów dominuje stanowisko, że mamy do czynienia ze zbiegiem przestępstw, a nie ze zbiegiem przepisów³⁹. Z punktu widzenia praktyki najistotniejsze jest ustalenie, czy zbieg przestępstw ma charakter realny⁴⁰ czy też jedynie pomijalny⁴¹. Za dość przekonujące należy uznać założenie, że oszustwo asekuracyjne może stanowić przestępstwo współukarane uprzednie w stosunku do oszustwa z art. 286 § 1 k.k. Przemawiają za tym zasadnicze kryteria współukarania⁴², choć na

³⁶ W. Jaroch, *Przestępczość na rynku ubezpieczeń*, Warszawa 2002, s. 40–41.

³⁷ J. Skorupka (*Glosa do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 2001 r.*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2002, nr 1, s. 6) nie wyprowadził wprost odmiennego wniosku, nie wykluczył jednak dopuszczalności zastosowania art. 308 k.k. do oceny znamienia podmiotu przestępstw z art. 297 § 1 k.k., art. 298 § 1 k.k., art. 304 k.k. czy art. 305 § 1 k.k. Wydaje się, że dopuszczenie takiej możliwości stanowiłoby przejaw wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy. Klauzula zawarta w art. 308 k.k. ma charakter wyjątku stanowiącego rozszerzenie zakresu kryminalizacji tylko w odniesieniu do przestępstw indywidualnych popełnianych przez dłużników bądź wierzycieli.

³⁸ R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, s. 767–768.

³⁹ Tak m.in. *ibidem*, s. 769; M. Gałązka, [w:] *Kodeks karny...*, s. 1395; M. Filipowska, *W sprawie przestępstwa oszustwa...*, s. 37.

⁴⁰ Ł. Pohl, *Przestępstwo upozorowania wypadku ubezpieczeniowego a przestępstwo oszustwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, nr 3, s. 128; O. Górniok, *Znamiona przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 41; R. Zawłocki, *Oszustwo gospodarcze...*, s. 12; M. Bojarski, *op. cit.*, s. 1593.

⁴¹ J. Giezek, *op. cit.*, s. 1212; P. Kardas, [w:] *Kodeks karny...*, s. 674. P. Kardas dostrzega możliwość przyjęcia kwalifikacji prawnej obejmującej zbieg przepisów art. 298 § 1 k.k. i art. 286 § 1 k.k. przy użyciu konstrukcji prawnej jedności czynu z art. 12 k.k.

⁴² Zagadnienie przestępstwa współukaranego zasługuje na odrębne opracowanie. W tym miejscu należy przywołać jedynie zasadnicze kryteria umożliwiające zastosowanie tej instytucji. Należą do nich: powiązanie wartościowanych przestępstw, tożsamość rodzajowego przedmiotu ochrony, powiązanie stron podmiotowych czy różnica w ich stopniu społecznej szkodliwości. Zob. L. Tyszkiewicz, [w:] O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski,

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

przeszkodzie może stać zestawienie poziomu karygodności obu typów⁴³. Wydaje się, że należałoby odrzucić pogląd przyjmujący, iż pominięcie analizowanego czynu w kwalifikacji prawnej prowadziłyby do nieodzwierciedlenia realnego stopnia zagrożenia dla chronionych wartości.

Trzeba nadmienić, że za popełnienie przestępstwa przewidziano sankcję w postaci pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Surowość wspomnianego zagrożenia umożliwia zastosowanie instytucji opisanych zarówno w art. 37a k.k., jak i w art. 37b k.k. Zasadniczo istnieje możliwość orzeczenia grzywny obok kary pozbawienia wolności na podstawie art. 33 § 2 k.k.

2.2. Analiza prawnoporównawcza⁴⁴

Analizę porównawczą warto rozpocząć od typu wymykającego się konstrukcjom znamion z ram teoretycznych modeli, które ukazano powyżej. Mowa o przestępstwie z Kodeksu karnego Albanii, które można określić jako bezprawne niewykonanie obowiązków ubezpieczającego w okresie poprzedzającym kreację stosunku ubezpieczenia⁴⁵.

Art. 145 k.k. Albanii statuuje przestępstwo powszechne. Nie przewidziano zawężenia kręgu podmiotów zdalnych do realizacji znamion typu. Stroną podmiotową cechuje zamiar bezpośredni kierunkowy. Sprawca działa w celu zawarcia umowy ubezpieczenia albo jej przedłużenia na dalszy okres. Czynność sprawcza polega bądź na podaniu nieprawdziwych okoliczności lub informacji związanych z przedmiotem ubezpieczenia, bądź na kreacji nieprawdziwych okoliczności lub informacji i podaniu ich do dokumentacji ubezpieczeniowej. Realizacja znamion może nastąpić wyłącznie na etapie poprzedzającym zawarcie umowy ubezpieczenia lub przed jej aneksowaniem na dalszy okres. Irrelevantne jest z kolei spowodowanie skutku w postaci niekorzystnego rozporządzenia mieniem przez zakład ubezpieczeń. Wywołanie takiej zmiany może się wiązać z przyjęciem kwalifikacji prawnej z art. 143 k.k. Albanii, statuującym klasyczne oszustwo. Przewidziano alternatywne zagrożenie karą. Sankcję za realizacją znamion typu stanowi grzywna⁴⁶ albo kara pozbawienia wolności do lat 5⁴⁷.

Pierwszą z regulacji w ramach modelu subsydiarnego jest § 151 k.k. Austrii (dalej: aStGB). W przepisie tym ujęto powszechny typ oszustwa ubezpieczeniowego poprzez enumeratywne wskazanie czynności sprawczej. Przystępne zachowanie może polegać na niszczeniu, uszkodzeniu, usuwaniu bądź kradzieży ubezpieczonej rzeczy albo na spowodowaniu

S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, Gdańsk 2005, s. 689.

⁴³ O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko obrotowi...*, s. 41. W podobnym tonie wypowiada się Ł. Pohl (*Przestępstwo upozorowania wypadku ubezpieczeniowego...*, s. 128), który koncepcję realnego zbiegu przestępstw uzasadnia w następujący sposób: „[...] szczególny charakter przestępstwa upozorowania wypadku ubezpieczeniowego wymaga bowiem jego uwzględnienia w kwalifikacji prawnej, gdyż samo przestępstwo oszustwa nie oddaje [...] specyfiki stosunków ubezpieczeniowych, w które uderza”.

⁴⁴ Dostęp do analizowanych aktów normatywnych należy datować na 22 marca 2020 r.

⁴⁵ J. Skorupka, *Uwagi porównawcze...*, s. 44.

⁴⁶ Na podstawie art. 34 k.k. Albanii grzywnę wymierza się od 100 tys. do 10 mln leków. Jeśli sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, można orzec przepadek takiej korzyści albo grzywnę do 5 mln leków.

⁴⁷ Ustawodawca albański wprowadził dyferencjacje w zagrożeniu karą pozbawienia wolności w odniesieniu do rodzaju typu czynu zabronionego. Stosowne rozróżnienie wprowadza art. 32 k.k. Albanii. Zgodnie z jego treścią w razie popełnienia przestępstwa można orzec karę pozbawienia wolności w wymiarze od 5 dni do 25 lat. Z kolei w przypadku sprawstwa wykroczenia wynosi ona od 5 dni do 2 lat.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

uszczerbku na zdrowiu lub narażeniu na niebezpieczeństwo siebie lub innej osoby. Z punktu widzenia znamienia strony podmiotowej omawiane przestępstwo jest typem kierunkowym, ponieważ sprawca musi obejmować swym zamiarem uzyskanie świadczenia z umowy ubezpieczenia. Austriacki *Strafgesetzbuch* zapewnia kompleksową ochronę interesów stron umowy ubezpieczenia, w oderwaniu od jej charakteru. Prowadzi to do konkluzji o zabezpieczeniu normami karnoprawnymi zarówno osobowych, jak i majątkowych odmian ubezpieczenia. Dostrzegalne jest niezwykle szerokie ujęcie czynności sprawczej w odniesieniu do ubezpieczeń niemajątkowych, kryminalizacją objęto bowiem nawet narażenie na niebezpieczeństwo ubezpieczonego dobra. Posiłkowy charakter oszustwa asekuracyjnego wynika z opowiedzenia się za wolą karania, o ile zastosowania nie znajdzie przepis mający walor *lex primaria*. W tym przypadku pierwszeństwo w zastosowaniu ma realizacja znamion oszustwa (§ 146 aStGB), poważnego oszustwa (§ 147 aStGB) lub sytuacja, gdy sprawca uczynił sobie stałe źródło dochodu z popełniania oszustw (§ 148 aStGB). Oszustwo ubezpieczeniowe jest zagrożone karą pozbawienia wolności do 6 miesięcy⁴⁸ lub grzywną do 360 stawek dziennych⁴⁹. Omówienie austriackiej regulacji byłoby niekompletne bez dostrzeżenia § 151 ust. 2 aStGB. W przepisie tym uregulowano instytucję związaną z zaniechaniem ukarania sprawcy w postaci klauzuli czynnego żalu. Zgodnie z jego treścią nie podlega karze ten, kto przed uzyskaniem ubezpieczenia i ujawnieniem wyłudzenia dobrowolnie odstąpił od kontynuacji czynu zabronionego.

Przedstawicielem modelu subsydiarnego jest także typ z § 265 ust. 1 k.k. Niemiec (dalej: StGB). Czynność sprawcza polega na niszczeniu, uszkodzeniu, czynieniu niezdatnym do użytku, ukrywaniu lub przekazywaniu innej osobie przedmiotu objętego ubezpieczeniem od wspomnianego ryzyka. Charakterystyczne jest działanie sprawcy w celu uzyskania dla siebie lub kogoś innego świadczenia ubezpieczeniowego⁵⁰. Wynika z tego również fakt, że § 265 ust. 1 StGB chroni wyłącznie majątkową odmianę umowy ubezpieczenia. Z punktu widzenia zagrożenia karą realizacja czynu zabronionego jest zagrożona pozbawieniem wolności do 3 lat⁵¹ albo grzywną⁵². Oszustwo asekuracyjne ma charakter pomocniczy względem typu z § 263 StGB, statuującego klasyczne oszustwo⁵³. Warto zasygnalizować też karalność usiłowania analizowanego czynu zabronionego (§ 265 ust. 2 StGB)⁵⁴.

Na gruncie fińskiego porządku prawnego oszustwo ubezpieczeniowe uregulowano w rozdziale 36 § 4 k.k. Finlandii. Jest to zarazem najbardziej syntetyczna konstrukcja omawianego oszustwa ze wszystkich przebadanych państw. Przystępne zachowanie polega na podłożeniu ognia w celu osiągnięcia dla siebie lub kogo innego nienależnego odszkodowania.

⁴⁸ Na podstawie § 18 ust. 2 aStGB terminową karę pozbawienia wolności orzeka się od 1 dnia do 20 lat.

⁴⁹ W myśl § 19 ust. 1 aStGB grzywnę orzeka się w stawkach dziennych. Ich minimalna wysokość to dwie stawki. Zgodnie z treścią § 19 ust. 2 aStGB wysokość jednej stawki jest uzależniona od warunków osobistych i majątkowych sprawcy. Nie może jednak przekroczyć 5 tys. euro ani być niższa niż 4 euro.

⁵⁰ T. Fisher, *Strafgesetzbuch und Nebengesetzen, Kommentar*, München 2009, s. 1957–1958; K. Kühl, [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, hrsg. v. K. Lackner, K. Kühl, München 2004, s. 1133–1134.

⁵¹ Na podstawie § 38 ust. 2 StGB karę pozbawienia wolności orzeka się od miesiąca do lat 15.

⁵² Zgodnie z § 40 ust. 1 StGB karę grzywny orzeka się w stawkach dziennych, których liczba wynosi od 5 do 360. W § 40 ust. 2 k.k. RFN wysokość jednej stawki nie może być niższa od 1 euro oraz przekraczać 30 tys. euro.

⁵³ T. Fischer, *op. cit.*, s. 1959.

⁵⁴ Na podstawie § 23 ust. 1 StGB zasadę stanowi karalność formy stadialnej usiłowania do typów czynów zabronionych kwalifikowanych jako zbrodnia, tj. zagrożonych przynajmniej rokiem pozbawienia wolności (§ 12 ust. 1 StGB). Karalność występku następuje zaś wyłącznie, gdy ustawa tak stanowi.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Wspomniany typ ma charakter ogólnospawczy. Oznacza to, że ustawodawca nie przewidział szczególnych cech podmiotu przestępstwa, których wystąpienie warunkowałoby przypisanie czynu zabronionego. Typ nie zawęża cech sprawcy do stron umowy ubezpieczenia czy właściciela mienia. Co więcej, jest to przestępstwo kierunkowe. Można je popełnić wyłącznie w ramach *dolus directus coloratus*. W kontekście subsydiarności należy wskazać, że rozdział 36 § 4 ma pomocniczy charakter wobec oszustwa lub usiłowania oszustwa ujętych w rozdziale 36 § 1 k.k. Finlandii. Sankcją za popełnienie omawianego czynu zabronionego stanowi grzywna⁵⁵ lub kara pozbawienia wolności do roku⁵⁶.

PODSUMOWANIE

Dla zachowania porządku należy zaznaczyć, że finalne konkluzje wynikające z przeprowadzonych analiz zostaną przedstawione w drugiej części opracowania. Jest to uzasadnione kilkoma względami. Po pierwsze, sformułowanie wniosków bądź postulatów może mieć miejsce po ukazaniu całego obrazu oszustwa ubezpieczeniowego w ujęciu prawnoporównawczym. W przeciwnym razie ustalenia mogą być obciążone ryzykiem błędu, wynikającym z prezentacji jedynie wyrywkowych analiz. Po drugie, fragmentaryczne ujęcie tematu siłą rzeczy może prowadzić do niedostatków argumentacyjnych osłabiających wymowę sugerowanych zmian normatywnych. Należy jednak przyznać, że pozostawienie opracowania bez jakichkolwiek wniosków generowałoby na tym etapie pewien informacyjny niedosyt. Trzeba się zatem pokusić o sformułowanie przynajmniej zarysu podsumowania, unikając jednocześnie antycypowania refleksji nad całością ujawniających się problemów, ponieważ temu poświęcone będzie podsumowanie w drugiej części artykułu.

Kompleksowe spojrzenie na przestępczość gospodarczą, w szczególności ubezpieczeniową, jest wręcz nieodzowne⁵⁷, istnieją bowiem zależności pomiędzy prawem gospodarczym i prawem administracyjnym a prawem karnym warunkujące interpretację normy z przepisu art. 298 § 1 k.k. Ich umiejętna, acz rozważna analiza, powiązana z posłużeniem się wszystkimi dyrektywami oceny tekstu prawnego, determinuje, czy rezultat wykładniczy będzie prawidłowy czy też nie.

Przegląd porządków prawnych państw europejskich pozwolił wymodelować dwa zasadnicze schematy odpowiedzialności za oszustwo asekuracyjne. Pierwszy z nich przyjmuje, że wspomniany czyn zabroniony stanowi klasyczne oszustwo, którego ogólny opis pozwala na zabezpieczenie interesów stron umowy ubezpieczenia. Drugi zaś uznaje za konieczne zapewnienie karnoprawnej ochrony stosunku ubezpieczeniowego poprzez wyodrębnienie dodatkowego czynu zabronionego. Oczywiście może on pozostawać w różnych relacjach z typem oszustwa. Konkretne systemy przewidują, że więź ta może się opierać na zasadzie ustawowej subsydiarności, o czym była już mowa. Przedstawiciele tego modelu jest jednak sto-

⁵⁵ W rozumieniu rozdziału 2a § 1 k.k. Finlandii grzywnę orzeka się w systemie stawek dziennych od 1 do 120 stawek. Zgodnie z rozdziałem 2a § 2 ust. 1 k.k. Finlandii wysokość stawki określa się, uwzględniając miesięczne dochody sprawcy oraz posiadany majątek.

⁵⁶ Na podstawie rozdziału 2 § 3 ust. 2 k.k. Finlandii karę pozbawienia wolności można orzec – jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej – na czas od 6 miesięcy do 12 lat.

⁵⁷ M. Zirk-Sadowski, *Enactment of Legal Rules as a Link to Philosophy and Politics*, „Krytyka Prawa” 2020, vol. 12(3), s. 168–174.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

sunkowo niewielu. W ramach dominującego ujęcia oszustwo ubezpieczeniowe stanowi samoistny typ czynu zabronionego – perspektywa ta zostanie gruntownie przeanalizowana w drugiej części opracowania.

W kontekście opisu zabronionego zachowania przestępstwo z art. 298 § 1 k.k. należy zaliczyć do submodelu syntetycznego. Nie oznacza to jednak pełnej aprobaty dla znamienia strony przedmiotowej. Należy jedynie podkreślić, że szereg ustawodawców poradził sobie znacznie gorzej z tym zagadnieniem, uchylając się tym samym od próby poszukiwań generalnej charakterystyki czynności sprawczej⁵⁸. Co więcej, w ramach rodzimego ujęcia ochronie podlegają wyłącznie majątkowe interesy stron umowy ubezpieczenia. Choć takie rozwiązanie nie jest odosobnione w Europie, to trzeba stwierdzić, że nie jest jedynym możliwym.

Podkreślając rezerwę w formułowaniu ostatecznych wniosków, należy skonstatować, że polskie ujęcie nie jest idealne i wolne od wad. Powyższe rozważania obrazują szereg mankamentów wiążących się z tym typem czynu zabronionego. Uzasadniona krytyka oszustwa asekuracyjnego będzie jednak w pełni możliwa dopiero po rozważeniu paradygmatu, który przeważa w Europie, tj. modelu samoistnego⁵⁹.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Bojarski M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Filipowska M., *W sprawie przestępstwa oszustwa gospodarczego z art. 298 k.k.*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, nr 22.
- Filipowska M., *Znamiona przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego w polskim prawie karnym*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2013, vol. 1(14).
- Fisher T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetzen, Kommentar*, München 2009.
- Gałązka M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018.
- Gardocki L., *Typizacja uproszczona*, „Studia Iuridica” 1982, vol. 10.
- Gardocki L., *Zagadnienia kryminalizacji*, Warszawa 1980.
- Giezek J., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014.
- Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998.
- Górniok O., *Przestępstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000.
- Górniok O., *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w projekcie kodeksu karnego i noweli do obowiązującego kodeksu karnego*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 10.
- Jaroch W., *Przestępczość na rynku ubezpieczeń*, Warszawa 2002.
- Kardas P., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Zoll, t. 3, Warszawa 2016.
- Kardas P., [w:] K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995.
- Kühl K., [w:] *Strafgesetzbuch. Kommentar*, hrsg. v. K. Lackner, K. Kühl, München 2004.
- Madej A., *Oszustwo ubezpieczeniowe w kontekście oszustwa klasycznego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 6.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Niezgoda Z., *Niektóre aspekty prawnokarnej ochrony ubezpieczycieli (instytucji ubezpieczeniowych) na gruncie unormowań art. 286 i 298 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 4.

⁵⁸ W szczególności mowa o czynach zabronionych stypizowanych w niemieckiej i austriackiej ustawie karnej oraz o znacznej liczbie przestępstw zaliczonych do modelu samoistnego.

⁵⁹ Warto w tym miejscu ponownie podkreślić, że typ z art. 298 § 1 k.k. należy właśnie do dominującego na Starym Kontynencie schematu. Szczegółowo zostanie on omówiony w drugiej części artykułu.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Pohl Ł., *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (art. 298 Kodeksu Karnego) – uwagi zasadnicze*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, nr 63.
- Pohl Ł., *Przestępstwo upozorowania wypadku ubezpieczeniowego a przestępstwo oszustwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, nr 3.
- Potulski J., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2018.
- Prawo karne gospodarcze*, red. O. Górniok, Warszawa 2003.
- Pyka A., *Oszustwo asekuracyjne*, „Monitor Prawniczy” 1999, nr 9.
- Śalata B., *Przestępczość ubezpieczeniowa w praktyce prokuratorskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
- Sepioło-Jankowska I., *Prawnokarna odpowiedzialność za bezprawne uzyskanie nienależnego odszkodowania od zakładu ubezpieczeń na podstawie art. 298 KK*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 7.
- Skorupka J., *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 2001 r.*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2002, nr 1.
- Skorupka J., *Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu*, Warszawa 2007.
- Skorupka J., *Uwagi porównawcze na temat cywilnej i karnej ochrony praw majątkowych ubezpieczycieli*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 2.
- Skorupka J., *Wybrane zagadnienia konstrukcji typów szczególnych oszustwa*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 14.
- Tyszkiewicz L., [w:] O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, Gdańsk 2005.
- Wiciński G., *Oszustwa ubezpieczeniowe*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 7–8.
- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1998.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973.
- Zakrzewski R., *Ochrona obrotu gospodarczego w nowym kodeksie karnym*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1997, nr 11.
- Zalewski W., *Contrology and Criminal Law: Genesis, Current State, Perspectives*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, vol. 30(2), DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2021.30.2.381-397>.
- Zawłocki R., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, t. 2, Warszawa 2013.
- Zawłocki R., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, t. 2, Warszawa 2010.
- Zawłocki R., *Oszustwo gospodarcze. Analiza przepisów art. 297 i 298 KK*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 3.
- Zirk-Sadowski M., *Enactment of Legal Rules as a Link to Philosophy and Politics*, „Krytyka Prawa” 2020, vol. 12(3), DOI: <https://doi.org/10.7206/kp.2080-1084.401>.

AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964, nr 16, poz. 93).
- Ustawa z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego (Dz.U. 1994, nr 126, poz. 615).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1444 ze zm.).
- Ustawa z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. 2001, nr 138, poz. 1545).
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. 2015, poz. 1844).
- Ustawa z dnia 15 marca 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz ustawy – Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 870).

ORZECZNICTWO

- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 21 marca 2002 r., II AKa 523/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, nr 10, poz. 114.
- Wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2008 r., III KK 473/07, „Prokuratura i Prawo” 2008 (wkładka), nr 10.